



หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑



สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

* กระทรวงศึกษาธิการ *

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๘๘ ๕๗๓๓-๓๕

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ดำเนินการจัดทำต้นฉบับ

ISBN 978-616-461-493-2

พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๕๖๗

จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย องค์การค้าของ สกสค.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ ต่อ ๒๗๖, ๓๑๘

www.suksapan.or.th



ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในสถานศึกษา

ด้วยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑
กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในสถานศึกษาได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗

ว่าที่ร้อยตรี

(ธนุ วงษ์จินดา)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เป็นหนังสือที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดทำขึ้นสำหรับนักเรียนและครูผู้สอน เพื่อใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยคณะผู้จัดทำซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีประสบการณ์และผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปศึกษา ด้านการจัดการศึกษา ตลอดจนศิลปินที่มีส่วนร่วมในการนำเสนอผลงานเพื่อการศึกษาค้นคว้า

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มุ่งเน้นให้นักเรียนเรียนรู้เกี่ยวกับความสำคัญของนาฏศิลป์ไทย ภาษาท่า การแสดงนาฏศิลป์ ความเป็นมาของละครไทย การแสดงละครและมารยาทในการชมการแสดงละคร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหวังว่า หนังสือเรียนเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปะด้านนาฏศิลป์ ได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการและบรรลุตามความมุ่งหมายของหลักสูตร อย่างไรก็ตามหากมีข้อเสนอแนะประการใด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยินดีรับข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

ขอขอบคุณคณะผู้จัดทำ ผู้มีส่วนร่วมและศิลปินที่นำเสนอผลงานเพื่อใช้ในการศึกษา ค้นคว้า มา ณ โอกาสนี้ด้วย

ว่าที่ร้อยตรี 
(ธนุ วงษ์จินดา)
เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

	หน้า
บทที่ ๑ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทย	๑
● ความหมายของนาฏศิลป์ไทย	๒
● ความสำคัญของนาฏศิลป์ไทย	๓
● ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์ไทย	๔
● องค์ประกอบนาฏศิลป์ไทย	๖
● ประเภทของการแสดงนาฏศิลป์ไทย	๑๐
● ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของนาฏศิลป์ไทย	๑๖
บทที่ ๒ ทักษะพื้นฐานและการฝึกหัดการแสดงนาฏศิลป์	๑๙
● นาฏยศัพท์	๒๐
● ภาษาท่า	๓๐
● การรำตีบทในการแสดงนาฏศิลป์	๔๑
บทที่ ๓ การแสดงนาฏศิลป์	๔๕
● นาฏศิลป์ไทย	๔๖
● นาฏศิลป์พื้นบ้าน	๕๒
● นาฏศิลป์เบ็ดเตล็ด	๖๓
● นาฏศิลป์นานาชาติ	๖๕
บทที่ ๔ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับละคร	๗๐
● ความหมายของละคร	๗๑
● ประวัติความเป็นมาของละครไทย	๗๑
● องค์ประกอบของละคร	๗๗
● ประเภทของละครไทย	๗๗

	หน้า
บทที่ ๕ ทักษะการแสดง องค์ประกอบในการแสดงละคร	๙๑
● เทคนิคการแสดงพื้นฐาน	๙๒
● องค์ประกอบของการแสดง	๙๓
● เครื่องมือของนักแสดง	๙๕
● คุณสมบัติของนักแสดง	๙๖
● บทบาทสำคัญของนักแสดง	๙๗
● ประวัติและผลงานของนักแสดงที่ชื่นชอบ	๙๙
● การพัฒนารูปแบบการแสดง	๑๐๔
บทที่ ๖ การจัดการแสดง	๑๐๗
● บทบาทและหน้าที่ในการจัดการแสดงละคร	๑๐๘
● การดำเนินงานการจัดการแสดง	๑๑๐
● แนวทางการสร้างสรรค์ละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง	๑๑๑
● หลักในการชมการแสดง	๑๑๓
บรรณานุกรม	๑๑๘
คณะผู้จัดทำ	



บทที่ ๑

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทย

ตัวชี้วัด

ศ ๓.๒ ม.๑/๑

● ระบุปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของนาฏศิลป์
นาฏศิลป์พื้นบ้าน ละครไทย และละครพื้นบ้าน

สาระการเรียนรู้แกนกลาง

● ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของนาฏศิลป์
นาฏศิลป์พื้นบ้าน ละครไทย และละครพื้นบ้าน

เป้าหมายการเรียนรู้

● มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทย

สมรรถนะของผู้เรียน

๑. ความสามารถในการสื่อสาร
๒. ความสามารถในการคิด
๓. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทย

- ความหมายของนาฏศิลป์ไทย
- ความสำคัญของนาฏศิลป์ไทย
- ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์ไทย
- องค์ประกอบของนาฏศิลป์ไทย
- ประเภทของการแสดงนาฏศิลป์ไทย
- ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของนาฏศิลป์ไทย

ความหมายของนาฏศิลป์ไทย

คนไทยในอดีตมีการละเล่น ในชีวิตประจำวันหลายอย่างเพื่อความบันเทิง สนุกสนาน พักผ่อนหย่อนใจจากความเหน็ดเหนื่อยในการทำงาน หรือใช้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ซึ่งส่วนใหญ่ จะเป็นการละเล่น ที่ประกอบไปด้วยดนตรี ร้องเพลง การเคลื่อนไหวร่างกายที่ใส่ลีลาท่าทางต่าง ๆ สอดคล้องไปกับอารมณ์ และความรู้สึก อย่างอิสระ ไม่ซับซ้อน และไม่มีระเบียบแบบแผน แต่มีการสืบสานต่อกันมาเรื่อย ๆ ต่อมาก็ได้เริ่มมีระเบียบแบบแผนในการร่ายรำ ทำให้งดงามขึ้น จากที่เคยเรียกว่า “การละเล่น” กันแบบชาวบ้าน ก็ได้มีการบัญญัติคำใช้เรียกรวมกันว่า “นาฏศิลป์”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมาย ของคำว่า “นาฏศิลป์” ไว้ว่า “ศิลปะแห่งการละคร หรือการฟ้อนรำ”

- นอกจากนี้ยังมีผู้เชี่ยวชาญและผู้ศึกษาได้ให้คำนิยามความหมายไว้ ดังนี้
- ๑. การร่ายรำของโขน ละคร ฟ้อน และระบำ
 - ๒. ความชำนาญในการละครฟ้อนรำ
 - ๓. การร้องรำทำเพลง ให้ความบันเทิงใจ อันประกอบด้วยความโน้มน้าวใจ แห่งอารมณ์และความรู้สึก
 - ๔. การร้องรำทำเพลงที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เพื่อให้ความบันเทิงใจ อันประกอบด้วย ความวิจิตรบรรจงเป็นศิลปะการแสดงที่เกิดจากความชำนาญในการปฏิบัติ
 - ๕. ศิลปะการเคลื่อนไหว อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างประณีต อ่อนช้อย จนเกิดความงดงามวิจิตรบรรจง



ภาพสลักนางอัปสรฟ้อนรำ ศิลปะขอม-บาเยน
ที่มา ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

จากความหมายและนิยามที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “นาฏศิลป์” เป็นศิลปะ การละคร ฟ้อนรำ การเคลื่อนไหวร่างกาย เพื่อสื่อสารเรื่องราว และถ่ายทอดอารมณ์ที่มนุษย์ สร้างสรรค์ขึ้น โดยมีดนตรีและการขับร้องเป็นองค์ประกอบ

ความสำคัญของนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ถือเป็นศิลปะที่มีบทบาทความสำคัญต่อประเทศไทยในมิติต่าง ๆ ดังนี้

๑. การแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่

นาฏศิลป์ของไทย มีความหลากหลาย และแตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาค เป็นการ นำเสนอวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละพื้นที่ แต่ละช่วงเวลา แต่ละยุคสมัย เป็นเหมือนบันทึก ทางประวัติศาสตร์ผ่านการแสดง

๒. มอบความบันเทิง

นาฏศิลป์ ถือเป็นศิลปะที่ยังคงมอบความบันเทิงให้กับผู้คนในวาระต่าง ๆ

๓. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ

นาฏศิลป์ ถือเป็นศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ที่สามารถนำไปเผยแพร่ แลกเปลี่ยน วัฒนธรรมกับชาติอื่น ๆ ได้ เช่น เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๖๑ “โขน” ได้รับการขึ้นทะเบียน เป็น “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ” ซึ่ง ๑ ในหลักเกณฑ์ก่อนขึ้นทะเบียนคือ สะท้อนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระดับโลก



ที่มา : Unesco

ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์ไทย

ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์ไทย ไม่ได้มีหลักฐานแน่ชัด แต่พอจะสันนิษฐาน จากข้อมูล และแนวคิดต่าง ๆ จากนักวิชาการได้ ดังนี้

๑. เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์

การร้องรำทำเพลงเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งของมนุษย์ คนไทยในแต่ละพื้นที่ก็มีการสร้างสรรค์การแสดง เพื่อแสดงความรื่นเริงยินดี เพื่อคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ที่เกินจะเก็บไว้ก็จะถูกถ่ายทอดออกมาเป็นกิริยาท่าทางต่าง ๆ จากการเลียนแบบธรรมชาติ ก็ค่อย ๆ ปรับให้มีระเบียบแบบแผน และความงดงามมากยิ่งขึ้น

ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ในตำนานการฟ้อนรำว่า “มนุษย์ไม่ว่าชาติภาษาใด มีระดับวัฒนธรรมสูงต่ำต่างกันเพียงใด ล้วนแต่รู้จักการเต้นรำ ทำจังหวะด้วยกันทั้งสิ้น...การฟ้อนรำมีมูลรากเกิดแต่วิสัยสัตว์ เมื่อเวทนาเสวยอารมณ์ จะเป็นสุขเวทนาก็ตาม หรือทุกข์เวทนาก็ตาม ถ้าเสวยอารมณ์แรงกล้าไม่กลั่นไว้ได้ ก็เล่นออกมา เป็นกิริยาให้เห็นปรากฏ กิริยาอันเกิดแต่เวทนาเสวยอารมณ์นี้ นับเป็นขั้นต้นของการฟ้อนรำ ต่อมาอีกขั้นหนึ่ง เมื่อต้องการให้รู้ถึงความหมายกิริยาอาการต่าง ๆ จึงคิดแบบแผนท่าทาง ที่แสดงอารมณ์ต่าง ๆ มาเรียบเรียงสอดคล้องติดต่อกันเป็นกระบวนการรำให้เห็นงาม ก็ต้องตา ติดใจคน จึงเกิดมีกระบวนการรำเกิดขึ้น”



ภาพการแสดงต้นกำรำเคียว ที่มา : สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

๒. เกิดจากความเชื่อและพิธีกรรม

แนวคิดนี้มาจากการที่เห็นว่าการฟ้อนรำของมนุษย์มีสาเหตุอย่างหนึ่งมาจากการเต้นรำ หรือขับลำอันวอนเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตามลัทธิความเชื่อของตน ไม่ว่าจะเป็นการฟ้อนรำ สวดบูชา เคาะไม้ เต้นรำ เพื่อขอความอุดมสมบูรณ์ ขับไล่สิ่งชั่วร้าย หรือเพื่อความสวัสดีมงคล ในการทำสิ่งต่าง ๆ

๓. การเลือนไหลทางวัฒนธรรม รับอิทธิพลมาจากอินเดีย

นาฏศิลป์ไทยได้รับอิทธิพล มาจากแนวคิดจากวัฒนธรรมอินเดียเกี่ยวกับเรื่องของ เทพเจ้าและตำนานการฟ้อนรำ โดยผ่านเข้าสู่ประเทศไทย ทั้งทางตรงและทางอ้อม ผ่านชนชาติ ขวาและเขมร ก่อนที่จะนำมาปรับปรุงให้เป็นรูปแบบตามเอกลักษณ์ของไทย เช่น ตัวอย่างของ เทวรูปศิเวปางนารายณ์ ที่สร้างเป็นท่าการรำรำของพระอิศวร ซึ่งมีทั้งหมด ๑๐๘ ท่า หรือ ๑๐๘ กรณีนับเป็นคัมภีร์สำหรับการฟ้อนรำ แต่งโดยพระภรตมุนี เรียกว่า คัมภีร์ภรตนาฏยศาสตร์ ถือเป็น

อิทธิพลสำคัญต่อแบบแผนการสืบสาน และการถ่ายทอดนาฏศิลป์ของไทยจนเกิดขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่มีรูปแบบ แบบแผนการเรียนรู้ การฝึกหัด จารีต ขนบธรรมเนียม มาจนถึงปัจจุบัน

ธนิต อยู่โพธิ์ ได้สันนิษฐานจากหลักฐานทางโบราณคดี อันได้แก่ รูปภาพ หรือ ลวดลายที่ปรากฏบนเครื่องปั้นต่าง ๆ ที่ขุดพบว่า “ชาวอาณาจักรทวารวดี และลพบุรี ซึ่งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้ได้รับวัฒนธรรมทางการร่ายรำ จากอินเดียโดยตรง กล่าวคือ มีครูบาอาจารย์ชาวอินเดียมาสั่งสอนให้ หรือมิฉะนั้นชนชาวอาณาจักรนี้ก็เดินทางไปศึกษาจากอินเดียแล้วนำมาสั่งสอนให้แก่คนอื่น”



ท่ารำเทพประนม



ท่ารำพรหมสี่หน้า

ที่มา : ภาพเขียนจากตำราฟ้อนรำ

องค์ประกอบนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทย นอกจาก ละคร ฟ้อนรำแล้ว ยังจำเป็นต้องมีองค์ประกอบเพื่อให้การแสดงนาฏศิลป์ไทยสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. การฟ้อนรำ หรือลีลาการใช้ท่ารำ

การแสดงนาฏศิลป์ไทยเป็นการแสดงที่มีการร่ายรำสวยงาม โดยมนุษย์มีการประดิษฐ์คิดค้นท่ารำ ให้เป็นระเบียบแบบแผน เหมาะสมกับการแสดงเพื่อถ่ายทอดเรื่องราว และสื่อความหมายที่ชัดเจน

๒. จังหวะ

จังหวะถือเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงนาฏศิลป์ไทย และอยู่ในการฝึกหัดขั้นพื้นฐาน ผู้ฝึกหัดจำเป็นต้องมีทักษะในการฟังจังหวะ เพื่อให้สามารถร่ายรำ แสดงท่าทางได้ถูกต้อง

๓. เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการช่วยส่งเสริมให้การแสดงนั้นสมบูรณ์ และช่วยให้การแสดงนั้นสื่อความหมายได้ดีมากยิ่งขึ้น

๔. ทำนองเพลงและเนื้อร้อง

การแสดงลีลาท่าร่ายมักประกอบไปด้วยทำนองเพลง หรือตีบทไปตามคำร้อง เป็นองค์ประกอบที่ช่วยสนับสนุนการสื่อสารความหมายให้ผู้ชมเข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น



ภาพการแสดงพระสังข์หินนางพันธุรัต
ที่มา : คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

๕. การแต่งกาย

ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยนอกจากลีลาท่ารำที่เรารับรู้ผ่านการมองเห็นแล้ว เครื่องแต่งกายเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่ทำให้ผู้ชมเข้าถึง และเข้าใจบทบาทของผู้แสดง ได้ดียิ่งขึ้น เช่น การแสดงสีภาค ก็จะมีการนำเอกลักษณ์การแต่งกายของผู้คนในภาคนั้น ๆ มาใช้ในการแสดง เพื่อให้ผู้ชมเข้าถึงอารมณ์มากยิ่งขึ้น



ภาพการแสดงนาฏศิลป์แนวสร้างสรรค์ รับขวัญข้าว
ที่มา : ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปนาฏดุริยางค์

๖. การแต่งหน้า

การแต่งหน้าเป็นองค์ประกอบที่เพิ่มความงามให้กับผู้แสดง และบางครั้งวิธีการแต่งหน้า ก็เป็นส่วนหนึ่งในการทำให้นักแสดงสวมบทบาทเป็นตัวละครได้ใกล้เคียงมากยิ่งขึ้น เช่น ละคร ที่มีบทบาทของคนชรา แต่ผู้แสดงอาจจะยังมีใบหน้าที่ยังอ่อนวัยกว่าบทบาท ก็สามารถแต่งให้เหมาะสม กับบทบาทได้



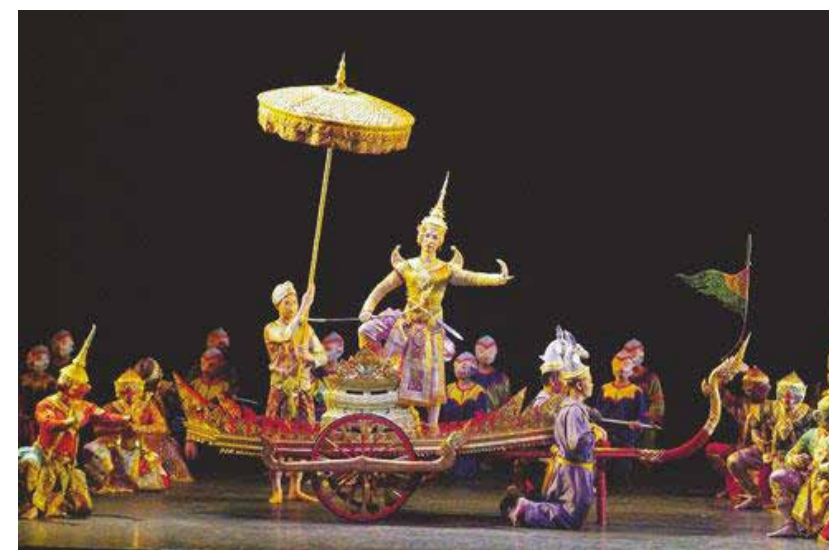
ภาพการแต่งหน้าคนชรา
ที่มา : Youtube เทพลีลา

๗. อุปกรณ์การแสดง

เป็นสิ่งที่อาจจะจำเป็นสำหรับการแสดงนาฏศิลป์ไทยบางชุดการแสดง เพื่อให้การแสดงชุดนั้นสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เช่น ระบายฉิ่ง ระบายพัด ระบายไก่อ้อาจรวมไปถึงฉากที่ใช้ประกอบการแสดงละคร หรือโขน เพื่อให้ผู้ชมเห็นภาพของการแสดงนั้นได้สมจริงมากยิ่งขึ้น



ภาพการแสดงระบำพัดรัตนโกสินทร์
ที่มา : BIGGYPHOTO



ภาพการแสดงโขนพระราชทาน
ที่มา : [https://www.sarakadee.com/2016/01/ โขนพระราชทาน/](https://www.sarakadee.com/2016/01/โขนพระราชทาน/)

ประเภทของการแสดงนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทยสามารถแบ่งออกเป็น ๗ ประเภท

๑. ระบำ

ศิลปะการรำรำประเภทหนึ่ง ไม่ดำเนินเรื่องราว อาจเป็นการแสดงประกอบละคร หรือโขน แสดงพร้อมกันเป็นหมู่ (มากกว่า ๒ คนขึ้นไป) เน้นความพร้อมเพรียง แปรแถว ซึ่งระบำ ก็แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ

๑.๑ ระบำเบ็ดเตล็ด เช่น ระบำที่เลียนแบบท่าทางของสัตว์ หรือ ระบำที่เป็นแบบพื้นเมือง



ภาพระบำมฤคกระเจิง (ระบำกวาง)
ที่มา : สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

๑.๒ ระบำมาตรฐาน เช่น ระบำสี่บท ระบำเทพบันเทิง ระบำดาวดึงส์ เป็นต้น



ภาพการแสดงระบำสี่บท
ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=s6ChpCaQaYA>

๒. รำ

ศิลปะแห่งการรำรำที่เน้นการใช้มือและลำแขนเป็นสิ่งสำคัญ มีผู้แสดงตั้งแต่ ๑-๒ คน เช่น การรำเดี่ยว การรำคู่ การรำอาวุธ เป็นต้น มีลักษณะการแต่งกายตามรูปแบบของการแสดง ไม่เล่นเป็นเรื่องราว อาจมีบทขับร้องประกอบการรำเข้าทำนองเพลงดนตรี มีกระบวนการทำรำ โดยเฉพาะการรำคู่จะต่างกับระบำ เนื่องจากท่ารำจะมีความเชื่อมโยงสอดคล้องต่อเนื่องกัน และเป็นบทเฉพาะสำหรับผู้แสดงนั้น ๆ



รำเชิดฉิ่งคู่ลักษณะ
ฉบับหม่อมครุฑม นวรัตน์ ณ อยุธยา
แสดงท่ารำโดย คุณครูอัจฉรา สุภาไชยกิจ
ที่มา : สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

๓. การแสดงพื้นเมือง

เป็นศิลปะแห่งการรำรำที่มีทั้งรำ ระเบียบ หรือการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนตามวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาค เริ่มแรกนั้นเข้าใจว่าคงปรากฏในรูปแบบการละเล่น ซึ่งหมายถึง การเล่นดนตรี การเล่นเพลง การเล่นรำ ส่วนการเล่นที่ต้องร่วมกันตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป เรียกว่า มหรสพหรือศิลปะการแสดงพื้นเมือง ซึ่งหมายถึง สิ่งที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น

ฟ้อน หมายถึง ศิลปะการรำรำแบบพื้นเมืองที่มีลีลาการรำรำค่อนข้างช้า การแต่งกาย และเครื่องดนตรีเป็นแบบพื้นเมือง มีจุดประสงค์เพื่อแสดงความงดงามอ่อนช้อย พร้อมเพรียง และแสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่น ฟ้อนเทียน ฟ้อนเล็บ ฟ้อนภูไท

เซิ้ง หมายถึง ศิลปะการแสดงของภาคอีสาน ลีลาจังหวะการรำรำเร็ว การแต่งกายแบบพื้นเมืองอีสานและเพลงที่ใช้ประกอบเป็นเพลงสนุกสนาน ส่วนใหญ่ใช้ในขบวนแห่ต่าง ๆ เช่น เซิ้งบั้งไฟ



ฟ้อนขันดอก

ที่มา <https://www.youtube.com/watch?v=rRr1hHkhhHkh9bb8YY>



เซิ้งกะโป๋ – โป่งกลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์

ที่มา <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=f1UFGY0ywe8f1UFGY0ywe8>

๔. โขน

นาฏศิลป์ชั้นสูงของไทย เน้นลีลาการเต้น ดำเนินเรื่องด้วยการพากย์เจรจา นิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์ ผู้แสดงแต่งกายยืนเครื่อง สวมหัวโขนปิดหน้า โขนยังสามารถจำแนกได้ออกเป็น ๕ ประเภท

๔.๑ โขนกลางแปลง

๔.๒ โขนโรงนอก หรือโขนนั่งราว

๔.๓ โขนโรงใน

๔.๔ โขนหน้าจอ

๔.๕ โขนฉาก



ภาพการแสดงโขนกลางแปลง

ที่มา : <https://voicetv.co.th/read/L5IVRLdsO L5IVRLdsO>

๕. ละคร

เป็นการแสดงที่เป็นเรื่องราว การแสดงที่ประกอบด้วยลีลาท่ารำ โดยนำนาฏศิลป์ ดนตรี เพลงร้อง และบทร้อยกรองเข้ามาสัมพันธ์กัน การแต่งกายแต่งตามลักษณะ และชนิดของ ละครนั้น ๆ

๕.๑ ละครรูปแบบมาตรฐาน มีกำเนิดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและเป็นต้นกำเนิด ของละครรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ ละครโนราห์ชาตรี ละครนอก ละครใน

๕.๒ ละครรูปแบบปรับปรุง ได้ถูกปรับปรุงขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ละครดึกดำบรรพ์ ละครพันทาง ละครเสภา ละครร้อง ละครพูด



ละครดึกดำบรรพ์ เรื่องอิเหนา ตอนบุษบาชมศาล
ที่มา : นายศิริพงศ์ แสงไพโรจน์

๖. หนัง

มหรสพการเล่นเงา โดยมีตัวหนังและคนเชิดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการแสดง ดำเนินเรื่องด้วยการพากย์เจรจา นิยมแสดงเรื่องรามเกียรติ์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ที่สำคัญ คือ หนังใหญ่ และ หนังตะลุง



การแสดงหนังตะลุง
ที่มา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่

๗. หุ่น

มหรสพที่ใช้ตัวหุ่นแสดงแทนคน โดยมีทั้งหุ่นและคนเชิดเป็นองค์ประกอบหลัก ดำเนินเรื่องด้วยการพากย์ เจาจา และขับร้อง เรื่องที่แสดง ได้แก่ วรรณคดี รามเกียรติ์ การแสดงหุ่นแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท หุ่นหลวง หุ่นเล็ก หุ่นกระบอก และหุ่นละครเล็ก



การแสดงหุ่นละครเล็ก
ที่มา : หุ่นละครเล็ก โจหลุยส์ Fan Page

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของนาฏศิลป์ไทย

การเปลี่ยนแปลงของนาฏศิลป์ไทยเกิดขึ้นจากหลากหลายปัจจัย ซึ่งอาจสรุปได้ ดังนี้

๑. สภาพสังคมและวิถีชีวิต

สภาพสังคม ศิลปะจะงอกงามได้ หากผู้คนได้อยู่ในสภาพสังคมที่ไม่ได้ทุกข์ หรือเดือดร้อนในทางใดทางหนึ่ง อย่างเช่น การระบาดของโควิด 19 ทำให้เกิดการชะงักของการจัดการแสดงทุกรูปแบบ นอกจากจะไม่สามารถจัดการแสดงได้แล้ว ผู้คนก็จำเป็นจะต้องเก็บเงินเพื่อจัดสรรทรัพยากรกับสิ่งที่จะป้องกันโรค มากกว่าการชมการแสดง

วิถีชีวิต การเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตของผู้คน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น สมัยก่อนอาจมีการละเล่นตลกเร้าเคียดหลังการทำนา แต่ในปัจจุบันด้วยสภาพอากาศ หรือบริบทต่าง ๆ ผู้คนที่ประกอบอาชีพทำนา ก็ไม่ได้มีการร้องรำเหมือนเมื่อก่อนแล้ว เพราะอาจมีทางเลือกในการผ่อนคลายจากความเหน็ดเหนื่อยมากขึ้น การตลกเร้าเคียดก็มีการปรับให้มีแบบแผนเพื่อถ่ายทอด และไม่ให้หายไปตามกาลเวลา

๒. นโยบายของรัฐ

เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในอดีต เช่น ช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๗ ได้เกิดการปฏิวัติทางวัฒนธรรม โดยจอมพล แปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ได้ร่วมออกพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๘๕ ขึ้น โดยกำหนดการแสดงละครไว้เพียง ๑๔ ประเภท ดังนั้นการแสดงที่ไม่เข้าข่ายก็就会被ยกเลิกไปและไม่มีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งการออกนโยบายของรัฐเกี่ยวกับวัฒนธรรม สามารถเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงได้

๓. ค่านิยม

เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เนื่องจากนาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อสอดคล้องกับค่านิยมในยุคสมัยต่าง ๆ ดังนั้นหากเกิดการเปลี่ยนแปลงของค่านิยม การแสดงก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย อย่างในปัจจุบัน ที่คนในวงการนาฏศิลป์ไทยเริ่มเล็งเห็นว่าค่านิยมของนาฏศิลป์ไทยอาจลดน้อยลง หรือมีผู้ชื่นชอบเฉพาะกลุ่มมากขึ้น เนื่องจากคนในสังคมมีทางเลือกในการเสพงานศิลปะอื่น ๆ คนในวงการนาฏศิลป์จึงมีการพัฒนางานให้เข้าถึงง่าย ทันสมัย แต่ยังคงคุณค่าของนาฏศิลป์เอาไว้ เพื่อขยายวงกว้างของผู้รับชมให้มากยิ่งขึ้น



ภาพการแสดงสร้างสรรค์ ชุด ขวัญข้าว
ที่มา : ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปนาฏดุริยางค์

สรุป

การแสดงนาฏศิลป์ไทย ถือเป็นศิลปะแห่งการละคร หรือการฟ้อนรำ เป็นศิลปะที่มีความสำคัญ ถือเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ เป็นศิลปะที่อยู่คู่กับคนไทยมาอย่างยาวนาน อาจไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด แต่ก็สันนิษฐานจากข้อมูลถึงต้นกำเนิดได้ ๓ ข้อ

- ๑. เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์
- ๒. เกิดจากความเชื่อและพิธีกรรม
- ๓. การเลือนไหลทางวัฒนธรรม รับอิทธิพลมาจากอินเดีย

การแสดงนาฏศิลป์ สามารถแบ่งได้ ๗ ประเภท รำ ละคร ฟ้อน เซิ้ง โขน ละครหนังและหุ่น

เนื่องจากนาฏศิลป์ถือเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ มีความเป็นมาที่ยาวนาน มีรายละเอียดประณีต และในทุกยุคสมัยก็ยังมีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทย อาจเป็นจุดเริ่มต้นของความสนใจ และเพิ่มความเป็นไปได้ในการสืบสานนาฏศิลป์ต่อไป

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

- ✓ การสื่อสาร
- ✓ การคิด
 - การแก้ปัญหา
- ✓ การใช้ทักษะชีวิต
 - การใช้เทคโนโลยี

๑. ให้นักเรียนจัดกลุ่มทำ Visual Note สรุปเนื้อหาความเป็นมา ประเภท และองค์ประกอบของนาฏศิลป์ไทย และนำเสนอผ่านการทำวิดีโอคลิป
๒. ให้นักเรียนลองคิด และวิเคราะห์สาเหตุ ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของนาฏศิลป์ไทย และอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนในชั้นเรียน

